

Teodor Pavel, *Între Berlin și Sankt Petersburg. I. Românii în relațiile germano-ruse din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, 400 p.

De-a lungul istoriei românilor, evenimentele internaționale și raportul de forțe pe plan european și mondial au jucat un rol extrem de important, deseori definitoriu, în ceea ce privește destinul geopolitic al spațiului românesc sau configurația puterii în interiorul țării, alianțele externe ale statului român sau cele din interiorul său, ritmul evoluției societății în ansamblul ei etc. Actori importanți, în anumite perioade chiar la un nivel ce nu permitea conducerii de la București nici o mișcare ori decizie independentă ce le-ar fi afectat interesele, au fost (și rămân) Germania și Rusia. Investigarea modului în care obiectivele internaționale ale puterilor respective au influențat mersul istoriei noastre naționale, precum și definirea locului românilor în relațiile germano-ruse constituie niște domenii fundamentale ale istoriografiei contemporane din țară, dar și din străinătate.

Cercetătorul Teodor Pavel, profesor universitar la Catedra de Istorie Modernă a Universității «Babeș Bolyai» din Cluj-Napoca, este bine cunoscut prin contribuțiile sale valoroase în domeniul istoriei moderne românești și internaționale, prin investigațiile și concluziile realizate cu mult profesionalism și pertinență. Cele șapte volume și peste 100 de studii publicate în țară și străinătate sunt rezultatul unei munci perseverente de explorare a trecutului pe baza izvoarelor inedite depistate în diverse biblioteci și depozite arhivistice din România (București, Cluj-Napoca, Sibiu, Iași etc.) și străinătate (Berlin, Bonn, Budapesta, München, Viena ș. a.).

Un rod al muncii de mai mulți ani a cercetătorului clujean este primul volum al lucrării intitulate *Între Berlin și Sankt Petersburg*, care privește *Românii în relațiile germano-ruse din*

secolul al XIX-lea. Autorul și-a propus să se oprească asupra „rolului României și a românilor transilvăneni, bucovineni și basarabeni din perspectiva gândirii și politicii «Est europene» a Berlinului și a opticii Curții imperiale de la Petersburg asupra «Balcanilor»”.

Analizând succint evoluția raporturilor germano-ruse în ultimul mileniu, autorul subliniază, pe bună dreptate: „După afirmarea Rusiei ca putere europeană și unificarea statelor germane, spațiul geografic și etnolingvistic situat între aceste două imperii – de la Marea Baltică până în sudul Peninsulei Balcanice – a fost desemnat fie ca teren al intersectării și conlucrării, fie al confruntării dintre ele”. În același timp, universitarul clujean nu împărtășește ideea unor politologi occidentali privitoare la existența unei rupturi sau „falii cultural-religioase” în spațiul central-răsăritean, apreciind că, în realitate zona aceasta este una a „intersectării de culturi și civilizații”, un „spațiu al interferării și sintezei”, o „arie a multiculturalismului creator”.

În capitolul I, *Temelii pentru o „alianță veșnică”*, sunt prezentate premisele și factorii care, în secolele XVIII-XIX, au determinat și stimulat apropierea și conlucrarea germano-rusă. Este evidențiat rolul relațiilor dinastice și elitare, precum și al germanilor în general (cu statut de coloniști, negustori, aventurieri etc.), în procesul de modernizare a Rusiei în timpul domniei țarului Petru I (1689-1725) și a succesorilor săi. Evoluția celor două națiuni europene va da naștere, în secolul al XIX-lea, celor două curente politice – panslavism și pangermanism – care „vor domina gândirea și practica politică ce va pregăti primul război mondial. Subordonarea de către Rusia și Germania a popoarelor mici din Europa central-răsăriteană era finalitatea politică a celor două curente”.

Capitolul II, *Românii în triumful forțelor ruso-austro-prusiene*, este axat pe analiza modului în care „alianța celor trei vulturi” a influențat anexarea zonei pruto-nistrene la Imperiul Țarist. Tot aici, autorul abordează problema românească în contextul internațional dominat de acțiunile Sfintei Alianțe în perioada 1815-1853, precum și impactul politicii Curții de la Viena asupra românilor transilvăneni.

În capitolul al III-lea, istoricul clujean se oprește asupra locului pe care s-au situat *Românii între Berlin și Sankt Petersburg în etapa revoluțiilor și a unificării statale*. Pe baza mărturiilor contemporanilor și a studiilor de specialitate, se prezintă modul în care s-a cristalizat imaginea unității românești în cultura germană la mijlocul secolului al XIX-lea, „factor ce a influențat conștient sau nu, direct sau mijlocit raporturile dintre cele două popoare până în pragul primului război mondial”. Cercetătorul analizează, pe larg, evoluția ideatică și imagistică a opiniei publice germane asupra românilor în perioada 1848-1894, evidențiind atât abordările pozitive, cât și tablourile negative, realizate cu tendențiozitate de anumiți publiciști și cercetători, fapt ce a generat o adevărată polemică între reprezentanții celor două puncte de vedere diferite. „Aproape toți sesizează semnificația extraștiințifică a disputei, subliniază Teodor Pavel, relevând că în timp ce pentru români teza continuității este «paladiul renașterii lor naționale», pentru adversarii lor combaterea romanității și continuității era o modalitate de a justifica aspirări și pretenții anacronice”.

De asemenea, investigând modul în care s-a afirmat în rândul clasei politice românești ideea „prințului străin” pe tronul românesc și cum s-a materializat ea ulterior, autorul arată că evenimentele pașoptiste i-au determinat în special pe liberali munteni și moldoveni să ajungă la concluzia că „românii și germanii sunt potențial «aliați naturali» împotriva Casei de Habsburg și a Rusiei țariste. Împreună cu ideea unirii teritoriilor românești într-o «Dacoromânie» modernă, sub un principe străin dintr-o dinastie germană, această convingere va alimenta timp de un deceniu proiectele politice ale regatului Prusia față de români, până la unirea din 1859 și aducerea prințului Carol de Hohezoollern pe tronul României”. În același timp, evocând sprijinul Rusiei pentru unificarea Germaniei, cercetătorul nu dă un răspuns explicit privind consecințele pentru români pe care le-a avut această apropiere.

Capitolul al IV-lea prezintă *Germanii și rușii în perspectivă imagologică*. Universitarul menționează că, în secolul al XIX-lea, în imaginarul politic al națiunilor vecine Rusiei, aceasta apărea ca o „salvatoare” a creștinătății împotriva „imperului păgânătății”, în timp ce în relațiile cu Europa, Imperiul Țarist dorea să se afirme în calitate de „a treia Romă”. Pe bună dreptate, se conchide că „mitul ortodoxiei ca unica «dreaptă credință» și al «Maicii Rusia» ca depozitarul acestui har divin explică vocația misionarismului rus de a însoți și stimula expansiunea politico-militară a marelui Imperiu de Răsărit, chiar și în vremea lui Stalin”.

În imaginarul social și politic al rușilor, germanii au fost poporul cel mai prezent, datorită vechimii și amplitudinii interferențelor, a implicațiilor faste și nefaste în evoluția societății ruse în ansamblul ei. Teodor Pavel observă că, de multe ori, „disputele și violențele sângeroase dintre fracțiunile nobiliare de la Curte erau prezentate drept înfruntarea între «partida străinilor» și «partida rusească», în care «străinii» erau sinonimi cu germanii”. O concluzie care pare paradoxală, datorită imaginii generalizate asupra gradului de cultură a societății ruse în veacul lui Pușkin, Dostoevski, Tolstoi ș. a., este cea referitoare la faptul că „ imaginea robot a «neamțului» la rușii secolului al XIX-lea era formată din culori contrastante, un fel de *image alb-negru*”. Patimile politice, pregătirea profesională (obținută în spațiul german, Franța sau Rusia) și disputele ideologice și istoriografice în cadrul elitelor intelectuale și clasei conducătoare n-au permis, probabil, schițarea unei imagini mai nuanțate, mai realiste.

De cealaltă parte, în spațiul german, datorită unei societăți civile mult mai dezvoltate, Rusia și rușii erau văzuți din mai multe perspective, deseori extrem de categorice. Astfel, „un ciudat amestec de simpatie și teamă, de prețuire și subestimare, de admirație și respingere, sunt sentimentele ce compun imaginarul colectiv german la contactul cu lumea slavilor răsăriteni”.

În capitolul al V-lea, *Opinia publică, presa și relațiile ruso-germane între 1871-1914*, cercetătorul evidențiază rolul presei în formarea opiniei publice, precum și politica de presă a guvernelor germane și rusești. În Rusia, unde cenzura era atotputernică iar regimul politic nu suporta critica, presa era obligată „să ocolească problematica socială și realitățile interne și să se orienteze cu precădere spre problemele externe. În acest context, raporturile Rusiei cu Germania primesc o pondere majoră în jurnalistică”. Autoritățile germane au supravegheat continuu cele mai reprezentative organe de presă rusești, urmărind influențarea lor într-o direcție germanofilă. O politică similară de contracarare a propagandei antirusești în presa germană, utilizând în acest sens – ca și Berlinul – mijloace legale și mai puțin legale, a practicat și Rusia. În anumite perioade, între cele două țări s-au purtat adevărate „războaie de presă”, cu implicații directe asupra opiniei publice interne și a relațiilor bilaterale germano-ruse. Autorul prezintă o mulțime de informații interesante privitoare la cazurile și modalitățile de corupere și influențare a presei de către autoritățile interesate.

Capitolul al VI-lea prezintă *Românii și raporturile germano-ruse în timpul „crizei orientale” (1875-1878)*. Universitarul evaluează contextul internațional din perspectiva modificării statutului european al Germaniei și a recuperării pozițiilor de către Rusia, pierdute în urma înfrângerii în Războiul Crimeii. De asemenea, sunt analizate demersurile principelui Carol I și ale diplomației române pe lângă cabinetele din Viena și Berlin privitoare la eventualitatea recunoașterii proclamării independenței, precum și poziția ezitantă a cercurilor guvernante de la Sankt Petersburg pe marginea semnării tratatului comercial româno-rus. Pe larg sunt dezbătute aspectele legate de colaborarea ruso-germană în problemele Balcanilor în ajunul și în timpul „crizei orientale”, precum și implicațiile divergențelor politico-diplomatice între Sankt Petersburg, Viena și Berlin asupra procesului de proclamare și consacrare internațională a independenței României.

Românii și relațiile germano-ruse după 1878 fac obiectul cercetării în cadrul capitolului al VII-lea. Într-un subcapitol distinct este analizat rolul universităților germanofone în pregătirea elitelor intelectuale și politice românești și locul acestora din urmă în viața publică a Vechiului Regat. De asemenea, Teodor Pavel pune în lumină obiectivele naționale ale guvernului român,

precum și situația diferită a românilor aflați sub administrația austro-ungară și sub stăpânirea rusească. Preocupați de soarta confracților lor din Transilvania, românii au rămas profund dezamăgiți și indignați de gestul Rusiei care, în 1878, a separat din nou o parte din teritoriul național al aliatului său în războiul purtat împotriva Imperiului Otoman. În această situație, orientarea Regatului României către o alianță politico-militară cu Germania și Austro-Ungaria apare ca firească și justificată sau – cum o interpretează autorul lucrării – „optimă și rațională”, chiar dacă recunoașterea independenței României de către guvernul de la Berlin a fost însoțită de impunerea unor condiții suplimentare față de cele fixate în Tratatul de la Berlin (1878). Istoricul observă că în perioada dintre Congresul de la Berlin și momentul declanșării Primului război mondial raporturile germanoruse au cunoscut o răcire progresivă din cauza conflictelor „de interese între cele două imperii pentru controlul Centrului și Sud-Estului Europei”, a „contradicțiilor economice și politice”, precum și a „înfruntării între țelurile expansioniste ale celor două imperii”.

Ultimul capitol, *Sub umbrela „Ligii europene a păcii”*, este axat pe investigarea aspectelor legate de începutul rupturii în relațiile Berlinului cu Petersburgul (1890-1894) și implicațiile sale pentru România. O problemă delicată pentru guvernul de la București, dar și pentru autoritățile de la Viena a constituit-o chestiunea românilor transilvăneni, care, la Conferința Națională de la Sibiu (1884), și-au exprimat convingerea că alianța Regatului României cu Austro-Ungaria se poate realiza numai ținând cont de interesele ardelenilor, „niciodată în contra noastră, spre întărirea lanțurilor noastre”. Într-adevăr, problema transilvăneană a constituit în deceniile premergătoare Primului război mondial un factor extrem de sensibil și important în raporturile Bucureștiului cu Viena și Budapesta. Alt aspect inedit, analizat pe baza unor izvoare de arhivă și surse editate, este cel privitor la „chestiunea basarabeană” în relațiile Triplei Alianțe cu Rusia, între 1888-1906.

În finalul lucrării, cercetătorul clujean inserează niște *Concluzii* pertinente și anexează o serie de documente provenite din arhivele și publicațiile române și germane (în română, germană și franceză). Un rezumat în limba engleză și un indice general sunt puse la dispoziția cititorilor pentru a face cât mai bine cunoscut conținutul acestui studiu bine argumentat și realizat într-o formă atractivă și captivantă. Istoriografia românească s-a îmbogățit cu o lucrare valoroasă care reușește să îmbine tratarea problemelor de istorie universală cu cele de istorie națională, contribuind la o înțelegere mai bună a trecutului românilor.

Ștefan Purici